

Possible marca dels pesals de Puigcerdà

M. CRUSAFONT I SABATER*

El nostre coneixement dels pesals monetaris és encara molt superficial i això s'agreuja en el cas dels pesals locals. És ben documentat que la majoria de ciutats importants de Catalunya varen fabricar i marcar els seus pesals a fi de poder verificar els pesos de les monedes d'or i d'argent, però fins ara només hem pogut trobar i publicar les sèries d'un conjunt molt petit de poblacions. Hi ha casos ben singulars com ara el de Lleida, per exemple, on sabem positivament que varen fer pesals i fins i tot la marca que els hi posaven, però encara no n'hem pogut descriure cap.¹

En altres casos, la dificultat rau en la localització de la documentació que ens pugui ajudar a identificar aquests pesals. Caldria un treball d'arxiu exhaustiu, com el que ha fet Llobet i Portella per a Cervera,² però també cal anar retrobant multitud de dades esparses que es troben en diferents publicacions. En aquest cas, ens proposem de donar a conèixer als historiadors de la moneda les importants dades publicades per Salvador Galzeran referents als pesos i les mesures i el seu control a la Cerdanya i a la seva capital, Puigcerdà. El títol del llibre, al·lusiu a la indústria i al comerç, no semblava, a primera vista, que ens pogués ésser útil en aquest sentit, però el fet és que basa una bona part de les seves recerques en les dades que proporciona la documentació relativa al mostassaf que, com ja varem indicar, és un càrrec molt relacionat amb el control dels pesos i les mesures.³

Antecedents. El mostassaf

Segons ens diu aquest autor, les accions de control dels pesos i les mesures foren

* Doctor en Història. President de la SCEN.

1. Vegeu CRUSAFONT, M, *Pesals monetaris de la Corona Catalana-Aragonesa*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1999, on, per primera vegada, eren descrits alguns pesals locals i on ja manifestàvem la nostra estranyesa per la reduïda nòmina de ciutats amb pesals coneguts.

2. Especialment a LLOBET I PORTELLA, Josep Maria, "Documents per a la història del contrast de la moneda a Cervera (1407-1716)", publicat en dues parts a *Acta Numismàtica* 28 i 29, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (IEC), Barcelona, 1998 i 1999, p. 157-184 i p. 135-142.

3. GALCERAN VIGUÉ, Salvador, *La indústria i el comerç a Cerdanya*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1978.

comunes a la Cerdanya des de temps molt reculats. En aquest sentit, aporta un document del rei Sanç de Mallorca del 1318 en el qual aquest sobirà afirma que la vila de Puigcerdà tenia el dret d'elegir "*pregoners, segelladors del vi i pesadors del pa i de les carns*" des de temps antiquíssims.⁴ D'altra banda, el 1342 el Consell de la vila havia fet unes ordinacions per les quals ningú no podia tallar carn sense la vigilància d'uns "jutjadors". De tota manera, la primera menció de l'existència d'un mostassaf no la troba fins el 22 de maig del 1359,⁵ una data prou reculada si tenim present que aquest càrrec, existent a València des del 1283, no s'implantà a Barcelona fins al 1339.⁶

El mostassaf de Puigcerdà tenia la seva jurisdicció a tota la Cerdanya i, per tant, havia de recórrer tots els pobles per a fer les verificacions sobre els pesos i les mesures emprades en el comerç a fi d'evitar els fraus. Tenia poder per a fer pagar "penyores" als que no tinguessin les mesures i els pesos ben afinats, o als que cometien qualsevol mena de frau en aquestes qüestions; fins i tot en una ocasió, va trencar una mesura falsa al bell mig de la plaça d'un poble i davant de tota la gent que anava al mercat.⁷

L'afinador

Aquest càrrec depenia del mostassaf i era l'encarregat de verificar els pesos i les mesures, reparar-los si tenien algun defecte i marcar-los amb la marca del mostassaf si eren correctes. Era una feina usualment encarregada a un serraller.

Tothom qui era venedor i emprava pesos o mesures havia de portar-les almenys un cop l'any a l'afinador perquè les comprovés; si es demostrava que hi havia voluntat de frau, les penes eren molt greus; tres lliures la primera vegada i deu lliures si reincidien; en aquest cas, a més, es procedia criminalment contra els infractors per falsificadors i lladres.⁸

L'afinador cobrava la seva feina segons unes tarifes establertes i no podia cobrar ni un cèntim més. Els consellers no tenien massa contemplacions en les normatives a què estava sotmès. Així, si en verificar o marcar un pes o una mesura la trencava, l'havia de pagar de la seva butxaca i, si bé tenia una part d'ingressos extraordinaris amb la sisena part del que el mostassaf recaptava pels casos de frau, en el cas que no hi haguessin fraus comprovats, la normativa establia en referència a l'afinador, "*que prenga paciència*".⁹

A Puigcerdà, l'afinador tenia a càrrec seu la verificació i el marcat de tota mena de pesos i mesures i també dels pesals monetaris, a diferència del cas de Barcelona,

4. Ibid, p. 33.

5. Ibid, ibid.

6. CRUSAFONT, op. cit., p. 64.

7. GALCERAN, op. cit., p. 35.

8. Ibid, p. 37.

9. Ibid, p. 41 i 43.

on hi havia dos afinadors: un per als pesals monetaris i un altre per als pesos i les mesures comercials.¹⁰

Verificació dels pesals; la marca de Puigcerdà

Galzeran publica una taula que correspon al 1573 on hi consten les taxes que havia de percebre l'afinador per a cadascuna de les feines de verificació. Aquesta taxa es mantingué fins al 1629, any en què s'hi observen algunes petites correccions, generalment a la baixa, i algunes de les normes encara eren vigents el 1702. La taula recull una trentena de tipus de comprovació, la majoria per calibrar pesos, mesures i balances destinats a verificar diferents productes, com ara el blat, el vi o la carn. N'hi ha dos, però, que es refereixen als pesals monetaris. Són les següents:

“Item per afinar un trabuquet de pes d'un ducat en avall, amb totes les peces que hi haurà, quatre sous”

“Item per reconèixer dits pesos, un ardit per pes, ço és, 2 diners”¹¹

Com ja vàrem explicar en el nostre llibre, les balances per comprovar els pesos de les monedes s'anomenaven sovint “trabuquets” perquè la seva missió no era pròpiament la de pesar, és a dir, cercar l'equilibri entre el pes i la moneda a comprovar, sinó la de trabucar, en el sentit que el pes de la moneda havia de superar el de pesal i, per tant, s'havia de decantar cap al seu cantó. D'altra banda, l'al·lusió als ducats i divisors deixa clar que estem parlant de pesos per a comprovar les monedes, és a dir, de pesals monetaris.

Aquest text del 1573 no va ésser alterat en el de 1629, en què ja hi havia escuts en circulació amb més abundància, probablement perquè la feina era la mateixa per a ducats o per a escuts i, per tant, era obvi que la taxa havia d'ésser la mateixa. Més estrany resulta, en canvi, que no es parli dels múltiples de dos i de quatre o fins de vuit que, en la segona data, ja eren prou coneguts.

10. CRUSAFONT, p. 65.

11. GALCERAN, p. 41-43.

El primer text dels dos que hem transcrit fa referència a verificar una capsa amb la balança i tots els seus pesos; el segon es refereix a verificar pesos individualment. Aquest segon text també ens fa veure que els dobles diners o doblers, emesos probablement des dels darrers temps de Ferran II (1479-1516), ja rebien, el 1573, el nom d'ardits, que més endavant es va consolidar.

Ja hem dit que totes les mesures i pesos havien d'esser senyalats o marcats amb l'anomenada "marca del mostassaf"; les mesures de capacitat i de longitud, generalment de fusta, portaven aquesta marca gravada al foc¹² i és de creure que les dels pesals serien marques punxonades, ja que només així haurien perviscut aplicades sobre els pesos de metall o les balances. Aquest detall no ens el concreta, però, en Galzeran.

En assajar d'identificar els senyals presents en els nostres pesals, ja ens havíem interrogat sobre aquesta marca del mostassaf i teníem el dubte de si es tractaria d'alguna imatge que es referís a l'heràldica personal del mostassaf, però la persistència de marques invariades ens feia concloure que no, ja que el càrrec del mostassaf hauria variat molt més al llarg del temps. El cas de Puigcerdà ens reafirma en aquesta conclusió ja que la marca a posar queda perfectament establerta: els pesos i mesures serien marcats amb dues marques "*una, la santa creu, i l'altra, al peu de la creu, l'escut de Puigcerdà*". Per si hi pogués haver algun dubte, l'autor ens indica que en els documents es dibuixa aquest joc de marques i ens el reproduceix. Es tracta del puig cimat de llir propi de l'heràldica de Puigcerdà, com és ben conegut i apareix en diferents segells i monedes de la vila, i una creu patent posada al damunt.

Aquí hem reproduït també aquesta doble marca perquè creiem que és la que hauríem de trobar sobre els pesals verificats a Puigcerdà i a l'espera que algun dia n'aparegui algun exemplar que serà, així, ben fàcil d'atribuir.

12. Ibid, p. 40.